

Kitap Tanıtma:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 5, Ankara, 1992, XXVI+346.¹

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin, yalnız bizim değil, geçmişte birlikte olduğumuz veya ilişkide bulunduğumuz çok sayıda ülke ve milletin tarihi açısından ne derece önemli olduğu konusunda, bu sahayla uzak veya yakından alakalı herkesin fikir birliği bulunmaktadır. Tabiatıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin bu önemiyle birlikte, hemen onunla ilgili diğer bazı hususlar da, özellikle de araştırmacılar açısından gündeme gelmektedir. Bunları başta arşiv malzemesinin uygun şartlarda muhafazasıyla birlikte, tasniflerinin yapılarak, araştırmacıların hizmetlerine sunulması şeklinde özetlemek mümkündür.

Genelde Türklerde, özelde Osmanlılarda belgelerin korunmasına büyük özen gösterildiği bilinmektedir. O kadar ki, Osmanlılar devlete ait belgelerin korunduğu yere **Hazine-i Evrâk** ismini vermişlerdir. Bu sayede bugün dünyanın en zengin arşivlerinden birine sahip bulunmaktayız. Tabiatıyla Tarihin ilk kaynaklarından biri niteliğindeki arşiv malzemesini korumak kadar, belki de ondan daha önemlisi bu belgeleri düzenleyip, tasnif ederek araştırmacıların hizmetine sunmak gereklidir. Konuya bu noktadan yaklaşıldığında, Arşiv'imizde ilk düzenli tasnif çalışmalarının İkinci Meşrutiyet döneminde başlamış olduğunu ifade etmemizde yerinde olacaktır. Daha sonra muhtelif komisyonlar oluşturularak bu sahadaki çalışmalara devam edilmiştir. Uzun yıllar araştırmacılar, bu çalışmaların mahsulü olan tasnifleri kullanmışlardır. Bununla birlikte 1980'lere kadarki dönemde tasnif çalışmalarının, Arşiv'imizdeki belgelerin çokluğuna nisbetle, oldukça da yavaş bir seyir takip etmiş olduğunu belirtmek gerekir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, son yıllarda gerek araç-gereç ve gerekse personel açısından büyük çapta takviye edilmiştir. Bunun sonucu olarak bir kısım eski tasnifler yeniden ele alınmış, daha da önemlisi büyük yekânlara ulaşan vesika ve defter grupları tasnif edilerek araştırmacıların istifadelerine sunulmuştur. Halen devam eden ve anlaşıldığı kadarıyla uzunca bir süre devam edecek olan bu çalışmaları takdirle karşılamak mümkün değildir. Temennimiz tasnif ve araştırmacılara sunma hizmetinin, mümkün olan en kısa sürede tamamlanması ve en uygun şartlarda gerçekleştirilmesidir.

Arşiv'de her hangi bir konuyu araştırıcılara, baştan itibaren Arşiv'imizin yetkili personeli yol göstermekte, karşılaşılan güçlüklerin giderilmesinde özveriyle yardımda bulunmaktadır. Bununla birlikte araştırmacıların İstanbul'a gelmeden ön hazırlıklarda bulunabilmeleri için rehber, kılavuz mahiyetinde çalışmalara ihtiyaç olacağı da açıktır. İşte bu gereksinim, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni tanıtan çok sayıda ve değişik dillerde makalelerin yazılmasına, kitap şeklinde çalışmaların yapılmasına neden olmuştur.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni değişik cepheleriyle ele alan yayımları bir tarafa bırakarak, arşiv rehberi mahiyetindeki belli başlı çalışmalara bakacak olursak, sırasıyla şu eserleri hatırlamamız gerekecektir:

- 1 – Mithat Sertoğlu, **Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi**, Ankara, 1955.
- 2 – Atilla Çetin, **Başbakanlık Arşivi Kılavuzu**, İstanbul, 1979.

¹ Bu eserle ilgili *Türk Yurdu*, S. 64 (Ankara Aralık 1992), s. 45-46'da bir tanıtma yazısı yazılmış bulunmaktadır.

3 – İsmet Binark-Necati Aktaş, **el-Arşifü'l-Osmanî** (Ottoman Archives-Başbakanlık Arşivi), IRCICA, Amman, 1406/1986.

4 – **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Ankara, 1992.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmalarda bulunanların veya konuyla uzaktan-yakından ilgilenenlerin de bildiği üzere, ilk üç çalışma bizzat bu Arşiv'de değişik kademelerde hizmet yapmış kişilerce yapılmıştır. Son çalışmayı diğerlerinden ayıran özellik, yine arşivciler ve fakat daha geniş katılımla bir komisyon tarafından yapılmış olmasıdır.

Mithat Sertoğlu'nun **Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi** adlı çalışmasından başlamak üzere, bütün eserlerin bir ihtiyaca cevap vermek için hazırlandığını ve bu fonksiyonlarını icra ettiklerini, araştırmacıların el kitabı özelliğini kazandıklarını ifade etmek yerinde olacaktır. Fakat son dönemde bilhassa hızlanan tasnif çalışmalarının neticelerini de ihtivâ etmesi dolayısıyla **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**'nin bunlar içerisinde özel bir yeri olmalıdır.

Bizzat Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı yayını olarak çıkmış bulunan **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Arşiv'imizin son durumunu göstermesi itibarıyla önemlidir. Muhtevâsı da önceki çalışmalara oranla daha geniş tutulmuştur. Araştırmacıların sık sık müracaat etmek durumunda oldukları bu eseri kısaca şöyle tanıtabiliriz.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi; Önsöz, Sunuş, Kısaltmalar, İçindekiler (s. I-XXVI)'den sonra **Giriş** (s. 1-34) ve metekiben altı bölüm (s.35-525), **Ekler** (s.529-600), **Bibliyografya** (s. 600-610), **İndeks** (s. 611-634)'ten ibarettir. İlgilenenlerin başlık isimlerini gördüklerinde muhtevâsını tahmin edebilecekleri düşüncesiyle **Giriş** ve bölüm başlıklarını verelim.

Giriş: Osmanlı Devlet Teşkilâtı, Arşivcilik, Osmanlı Arşivleri ve Tasnifler.

Birinci Bölüm (s. 37-297); Osmanlı Arşivi'ndeki Defter Tasnifleri.

İkinci Bölüm (s. 301-440); Osmanlı Arşivi'ndeki Belge Tasnifleri.

Üçüncü Bölüm (s. 441-466); Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Diğer Malzemeler. Bu bölüm Haritalar; Plân, Proje ve Krokiler; Albümler ve Fotoğraflar; Gazete Koleksiyonları alt başlıklarına ayrılmış bulunmaktadır.

Dördüncü Bölüm (s. 467-478); Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Arşiv'in idarî yapısı ve araştırmacıların tabi olacakları usul ve esaslar bu bölümde açıklanmıştır.

Beşinci Bölüm (s. 481-495); Kataloglar başlığı altında, bir bakıma tasniflerin tasnifi mahiyetindedir.

Altıncı Bölüm (s. 497-525); Osmanlı Arşivi Terminolojisi ve Yazı Çeşitleri başlığını taşıyıp Terminoloji ve Osmanlı Arşivi Vesikalarında Kullanılan Yazı Çeşitleri alt başlıklarına ayrılmıştır.

Ekler (s.527-600); Burada yer alan üçüncü ekte, değişik belge türlerinden örnekler verilmiş bulunmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, hem tasnif çalışmalarıyla, araştırmacılara açık katalogların son durumlarını göstermesi, hem de Osmanlı Devlet Teşkilâtı hakkında bilgi vermesi, arşiv terminolojisi, belge çeşitleri örneklerini ihtivâ etmesi gibi değişik yönleriyle kendinden önceki rehberlere üstünlük taşımaktadır. Bu alandaki önemli bir boşluğu geniş ölçüde dolduracağını tahmin etmekteyiz. Zaman içerisinde tasnif çalışmaları ilerledikçe ortaya çıkacak eksikliklerinin yeni baskılarında tamamlanması mümkündür.

"Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni tanıtmak, araştırmacılara açık fonlar hakkında bilgi vermek, sürdürülen tasnif çalışmalarına ait en yeni bilgileri sunmak maksadıyla hazırlanmış" olan bu eserle ilgili satırlarımızı bitirirken bir hususa değinmeden geçmek istemiyoruz.

Özellikle Arşiv'e dayalı çalışan ve İstanbul dışında bulunan tarihçiler seminer, sempozyum, kollekyum veya başka münasebetlerle bir araya geldiklerinde, çoğu defa ortak bir arzu olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmacılara açık tasniflerin kataloglarının, belli başlı kütüphanelerde bulundurulmasının gerektiğini ve faydasını dile getirirler. Katalog taramanın uzun zaman aldığı gerçeğini hep bilmekteyiz. Günümüz imkânları ile bu katalogların çoğaltılmasının getireceği yükün, elde edilecek fayda ile kıyaslandığında çok cüz'î olacağı açıktır. Kanaatimizce bu sayede araştırmacılar günlerce İstanbul'da hiç bir belgeyi incelemeyen vakit kaybetmekten kurtulur, araştırmalarda keyfiyet ve kemiyet açısından yeni bir hamle yapılması mümkün olabilir. Bu ve diğer nedenlerle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki araştırmacılara açık fonların kataloglarının, başta Milli Kütüphane ve Tarih Kurumu Kütüphanesi olmak üzere, hiç değilse şimdilik, tarih öğretimi yapan fakülte ve illerin kütüphanelerine, çoğaltılarak gönderilmesinin çok yerinde olacağı gerçeğini bir defa daha vurgulamak isteriz ².

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi'nin hazırlanmasında ve basımında emeği geçenleri yürekten tebrik ederiz.

Nesimi Yazıcı

² Bu temennimizin, bu tanıtma yazısının kaleme alınmasından sonra, bir ölçüde de olsa gerçekleştiğini öğrenmek hem bizi, hem de bütün araştırmacıları sevindirdi. Şimdi Osmanlı Arşivi Katologları, Ankara'daki Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmaktadır. Emeği geçenleri kutlar, bu hizmetin daha da yaygınlaştırılmasını dileriz.

